

IZVOARE LITERARE ANTICE REFERITOARE LA ANUMITE PRACTICI AGRARE ROMANE, CU OCAZIA CERIALIEI

Florin GOLBAN

Universitatea de Vest Timișoara

În lucrarea de față am urmărit surprinderea ritualurilor agrare romane, ce țin de sărbătoarea Cerealia, așa cum au fost ele prezentate de către autorii antici. Considerând extrem de interesant un asemenea subiect, voi încerca în cele ce urmează să creionez, pe baza materialului bibliografic (izvoare literare antice), anumite rituri romane de asigurare a fertilității și practicile legate de zeița Ceres.

Ceres era zeița recoltei și a grâului, în mitologia romană, provenită dintr-o veche divinitate italică, agrară și din zeița greacă Demeter. Mai exact, adoptarea zeiței de către romani datează din anul 496 a. Ch. din timpul dictatorului Postumus. În 493 a. Ch. s-a construit un templu pentru Ceres¹.

Romanii o răsfățau *flava Ceres* „blonda Ceres”, atribuindu-i un epitet cromatic, *flava*, care trimite direct către „aurul” grânelor coapte din toiul verii. Pentru a înțelege mai bine personalitatea zeiței, a locului privilegiat pe care îl ocupa în panteonul zeităților romane, trebuie să luăm în considerare faptul că numele ei este raportat la verbul *creare* (a crea) și la derivatul acestuia, *crescere* (a crește). Zeița Ceres devine o divinitate a sporului întruchipat în Cerealia².

Potrivit legendei, Ceres, nu Jupiter, i-a învățat pe oameni agricultura. Jupiter i-a silit să o practice, curmând moleșeala Vârstei de Aur. Zeița făcătoare a grâului, de milă, deoarece până atunci oamenii au trăit cu ghindă și rădăcini, a destăinuit prima dată lui Triptalen măiestria semănatului, care a răspândit-o mai departe, celorlalți latini. Odată cu semințele, oamenii au fost împlânziți și au „căpătat simțul pentru avuție, pentru stăpânire a moșiilor și pentru iubire de patrie. Oamenii au învățat să fie statornici, să nu mai fie răi și să trăiască în bună rânduială”. Pe lângă conotațiile cerealieră, de învățare a oamenilor să are și să semene, exista credința că Ceres ar fi dat prima lege oamenilor, căpătând și epitetul de *Legifera*³.

„Întâia oară Ceres

A statornicit ca oamenii să-nvețe

Cu fierul plugului să-ntoarne brazda.

Când îndestul nu mai făceau nici ghindă,

Nici poame codrii sfinți, iar la Dodona

Oracolul veste: lipsi-va hrana...”⁴.

Ovidiu surprinde mai frumos și mai concret ce s-a întâmplat după trecerea de la Vârsta de Aur, la obținerea hranei prin sudoarea frunții:

„Vin ale Cererei jocuri; de lămuriri nu-i nevoie:

Faptele bune și-ale ei daruri cu toți le vedem.

Primilor oameni drept hrană slujitu-le-au verzile ierburi

Care creșteau din pământ, fără-a le fi semănat.

¹ Tudor 1982, p. 184.

² Tohăneanu 1995, pp. 100-101.

³ Bojincă 1832, p. 101.

⁴ Vergilius, *Georgice*, I, p. 135.

*Ei culegeau de pe jos câteodată iarba cea vie,
Alteori din copaci fragede frunze mâncau.
Ghinda apoi s-a ivit; cât de bună părutu-le-a ghinda!
Mare-avuție era rodul de țepăn stejar.
Ceres întâi i-a mbiat pe oameni cu-o hrană mai bună,
Ghinda o înlocui ea cu mâncări mai de soi.
Ea în jug i-a silit pe tauri să-și plece grumajii:
Soarele-atunci țărna brăzdat-o văzu.
Preț avea numai arama, metalul calib sta ascuns; vai,
Bine era să fi fost veșnic nedescoperit!
Pacea-i iubită de Ceres; țărani vă rugați pentru pace
Veșnică și un prinț pașnic mereu să aveți.
Voi s-o cinstiți pe zeiță cu grâu și cu sare ce joacă”⁵.*

Ovidiu, cu deosebit talent, surprinde perioada arhaică așa cum a fost, cu oameni ce se îndeletniceau cu culesul și vânatul, fără să cunoască prelucrarea fierului și nici meșteșugul agriculturii. Poetul încearcă să scoată în evidență meritele zeiței, nimeni alta decât „zeița grâului” și cea care i-a scos pe oameni din obscuritate.

Ceres, zeița vegetației, era deseori numită Alma Mater (Mamă care te hrănește). Apoi, de la această expresie, poeții latini au făcut o extensie, sintagma desemnând patria. Evoluția subînțelesului sintagmei a continuat, devenind o caracteristică a universității, în sensul că ea este „ca o mamă care dă hrană spirituală”⁶.

Romanii o serbau prin jocuri populare, procesiuni, sacrificii sau alte manifestări festive: *Ludi Cereales* sau *Cerialia*, între 12-19 aprilie. Ceres era adorată mai mult în Campania și Sicilia, unde se afla grâнарul italic. Cultul lui Ceres era inclus în rândul „*sacra peregrina*”, alături de cultele lui Esculap și Magna Mater. Ceremonialul sărbătorii a fost stabilit de la început, imitând ritualul sărbătorii grecești închinată zeiței Demeter⁷.

Marcus Tullius Cicero nu a realizat că, pledoaria sa religioasă, care nu are nimic de-a face cu „*practica obișnuită a tribunalelor și cu genul folosit zilnic în discursurile judiciare*”, ne va oferi, peste arc de timp, informații deosebite pentru a susține cele afirmate mai sus: „*Este o veche credință, care se întemeiază pe foarte vechi scrieri și monumente ale grecilor, că insula Sicilia a fost închinată în întregime zeitelor Ceres și Libera. Dacă celelalte popoare cred așa, cu atât mai mult sunt convinși sicilienii de această credință, așa încât ea pare sădită și adânc înrădăcinată în sufletele lor. Căci ei cred că aceste zeițe s-au născut pe acele meleaguri, că grânele au fost descoperite mai întâi pe acel pământ...*”⁸.

Citind cu atenție textul lui Cicero, observăm și câteva elemente legate de ritul zeiței: „*Există la catanieni (Catania, Sicilia) un sanctuar al zeiței Ceres, cinstit cu aceeași venerație ca și la Roma, ca și aproape pe întreg pământul. În fundul acestui sanctuar era o statuie străveche a zeiței Ceres, despre care bărbații nu numai că nu știu cum arată, dar nici măcar că se află acolo. Căci bărbații n-au voie să intre în acest sanctuar; e obiceiul ca femeii și fecioare să facă ceremoniile*”⁹.

Între *Ludi Megalenses* și *Ludi Cereales* exista o similitudine: cina comună. Prima sărbătoare comemora venirea lui Magna Mater în Roma, în 204 î. Hr. La respectiva cină

⁵ Ovidiu, *Fastele*, IV, 393-409.

⁶ Berg 1969, p. 33.

⁷ Daremberg, Saglio, s. v. *Ceres*.

⁸ Cicero, *Despre statui*, XLVIII.

⁹ *Ibidem*, XLV.

participau doar patricienii. Se făcea schimbul reciproc de ospitalitate și se țineau mese grandioase. *Ludi Cereales* reprezentau întoarcerea Proserpinei (fiica lui Ceres) pe pământ. Cina avea loc doar în ultima zi a sărbătorii, pe 19 aprilie. De data aceasta doar plebeii participau, patricienii bucurându-se de ospețe cu câteva zile înainte la cealaltă sărbătoare¹⁰.

În cinstea lui Ceres nu se jertfeau boi, ci scroafe, pe motiv că acestea distrugau culturile, iar boii erau folosiți la muncile câmpului:

„Voi s-o cinstiți pe zeiță cu grâu și cu sare ce joacă

Și pe altarele vechi bobi de tămâie puneți,

Dacă tămâie n-aveți, aprindeți făclii rășinoase:

Zeei îi place, chiar mic, darul de este curat.

Preoți sumeși, depărtați de boi ale voastre cuțite:

Boul e bun la arat; scroafe trândave jertfiți.

Să nu loviți cu securea cerbiceea din jug; să trăiască

Și să tragă mereu brazde în asprul pământ”¹¹.

Pe lângă semnificația simbolică, ce a fost găsită acestui fapt, exista, probabil, și una realistă legată de foloasele aduse de aceste animale. Zeilor agrești nu li se sacrifică, decât foarte rar, oi sau vite, deoarece acestea aduc întrebuințări ca animale vii: vaca prin lapte și derivatele sale, boul ca animal de tracțiune, oile prin lână și lapte, în timp ce porcul este folositor doar după tăiere, pentru carne. Sacrificiul porcului se mai explică și prin faptul că era considerat spirit al grâului, în acest sens fiind sacrificat, peste secole, și la români de Ignat¹².

Probabil, tot în amintirea făcliilor aprinse de către Ceres, cu ocazia răpirii Proserpinei, în scopul găsirii acestei zeițe, romanii aprindeau la Cerealia facle din pin, cedru sau brad. Proserpina era zeița germinăției și a primăverii agrare, dar și a lumii subpământene, unde a fost răpită de Vulcanus. Împreună cu Vulcanus, care între timp i-a devenit soț, cârmuiește infernul, periodic, primăvara revenind pe pământ în momentul germinăției semințelor. Etimologic, numele zeiței vine de la *proserpere*, adică *a ieși încet*¹³.

Răpirea Proserpinei a avut urmări nefaste, „ca un viraj brusc” pentru oameni, care s-au trezit imediat, cu secetă ani la rând. Exista credința că, retrasă sub pământ, zeița ar fi „confiscat” și ploile, pe care le-a dus cu ea în sălașul subteran. Puterea semințelor de a ieși la suprafață a fost luată de asemenea, romanii abia acum dând importanța cuvenită celor două zeități: „*semințele și florile Proserpinei, pentru o lungă perioadă de timp, au fost retrase din circuitul agricol*”¹⁴.

Proserpina personifica forța naturii de a ieși la viață după somnul germinativ al plantelor în anotimpul rece. Împreună cu mama sa, Ceres, aveau o importanță deosebită în cultul zeităților agrare romane.

„Libera, pe care o numesc și Proserpina, a fost răpită din codrul henenilor, care loc, fiind așezat în mijlocul insulei, se numește buricul Siciliei. Ceres, vrând să-i ia urma și s-o caute peste tot, se spune că a aprins facle la flăcările care țâșnesc din vârful Etnei”¹⁵.

Ovidiu surprinde și el această legendă:

„Dacă tămâie n-aveți, aprindeți făclii rășinoase”¹⁶.

¹⁰ Donahue 2003, p. 430.

¹¹ Ovidiu, *Fastele*, IV, 409-416.

¹² Coman 1996, p. 30, 64; Ghinoiu, 1997, p. 153.

¹³ Kernbach 1995, p. 516.

¹⁴ Arnobius, *Adversus Natione*, V, 37, 1-3.

¹⁵ Cicero, *Despre statui*, XLVIII.

¹⁶ Ovidiu, *Fastele*, IV, 411.

Fumigațiile erau un ritual religios arhaic, ce urmărea afumarea oamenilor, animalelor sau a lăcașelor de cult. Peste focurile din altar, facle sau cățui (ulterior va deveni cădelniță în cultul creștin), se puneau plante (aloe, cânepă, licheni) sau substanțe aromate (eucalipt, tămâie, smirnă, nard) cu scopul de a înmiresma atmosfera. Aceste substanțe erau arse lent, reprezentând o formă de sacrificiu pentru zei. De multe ori, plantele introduse în foc (cânepa) urmăreau producerea unei stări euforice. Este posibil, ca fumigațiile să fi marcat o anumită evoluție, „sub influența dezvoltării civilizației, care urmărea înlocuirea simbolică, mai apropiată de o concepție religioasă abstractă, a sacrificiilor anterioare de animale, care, la rândul lor, înlocuiseră sacrificiile umane din societățile primitive”¹⁷.

Pe lângă sacrificiile ce constau în animale domestice, se mai jertfea câte o vulpe, la fel ca în cazul Robigaliei:

„Drept ispășire, se arde la Cerealii o vulpe:
Însăși piere precum grânele - odat le-a pierdut”¹⁸.

Tot legat de vulpi, se obișnuia legarea unor torțe de cozile respectivelor animale. Fenomenul era destul de întâlnit în lumea satelor romane. Cu timpul, obiceiul respectiv s-a impus și la oraș. Amintitul ritual consta în vânatoarea vulpilor din arene, unde, în prealabil, li se dădea drumul cu torțe legate la cozi. Așa cum susține textul anterior, ritul era o „măsură profilactică” pentru îndepărtarea ruginii grâului¹⁹.

Un caz aparte îl reprezentau hoții sau cei care pășunau pe terenul altcuiva. Persoanele prinse asupra faptului erau, apoi, jertfite în onoarea lui Ceres. Plinius cel Bătrân ne oferă detaliile necesare: „Legea celor Douăsprezece Table prevedea pedeapsa cu moartea pentru o persoană ajunsă la majorat care ar fi folosit în timpul nopții un teren cultivat ca pășune sau i-ar fi cules roadele: considerând-o o vină mai gravă decât omuciderea, prescria ca vinovatul să fie jertfit prin spânzurare lui Ceres; minorii însă erau condamnați de pretor la biciuire și la plata daunelor chiar îndoit”²⁰.

Ritualul Cerealei ne este prezentat, în continuare, de autorul antic, Ovidiu „putând observa” modul în care „era echipată zeița” (veșmânt alb și o cununiță de spice pe cap), pe parcursul ceremoniei, îmbrăcăminte pe care o vor adopta și vestalele participante la ceremonie.

„Fața și sufletul Cerearei numai acum se-nsenină.
Și își așează pe păr o cununiță de spic.
Pe nelucratele țarini cresc-mbeșugat secerișul,
Aria greu a cuprins roadele strânse grămezi.
Cerearei albu-i stă bine: îmbrăcați la serbare-i veșminte
Albe; veșmântul cernit trebuie-acum depărtat”²¹.

Pe lângă cununița de spice, purtată pe cap, Ceres apărea în reprezentări cu un buchet de maci și spice în mâini. Pliniu a sesizat și el această asociere: „Sunt trei specii de mac cultivat: unul alb, ale cărui semințe se serveau, demult, prăjite, cu miere; la țară, se presărau semințe de mac și pe coaja pâinii, după ce suprafața acesteia era unsă cu ou, în timp ce pe coaja de pe partea inferioară se puneau țelină și cernușcă, obținându-se un gust plăcut lui Ceres”²².

¹⁷ Kernbach 1995, pp. 206-207.

¹⁸ Ovidiu, *Fastele*, IV, 711-712.

¹⁹ Kernbach 1995, p. 113.

²⁰ Pliniu, *Historia Naturalis*, XVIII, 12.

²¹ Ovidiu, *Fastele*, IV, 615-620.

²² Pliniu, *Historia Naturalis*, XIX, 168.

Festivitățile continuau după un ritual bine stabilit, în a treia zi serbarea agrară a Cerealei suprapunându-se cu altă sărbătoare agrară: *Fordicidia*. Acum erau jertfite vaci gestante în cinstea lui Tellus, altfel spus țarinei hrănitoare²³. De fapt, Tellus va fi asociată tot timpul cu Ceres, cele două fiind invocate și în alte ocazii împreună (*Feriae Semintuae*). În 270 a. Ch. s-a construit un templu în cinstea lui Tellus, pe Esquilin. Zeița a devenit întruchiparea fertilității terestre²⁴.

„*Preoți, drept jertfă voi vaca cea fordă jertfiți.
Forda e vaca ce poartă și e a fătă*”²⁵.

Lui Ceres îi erau ridicate rugii și cu ocazia efectuării ritualului de Ambarvalia, când începea pârguirea grâului și secerișul orzului era aproape. Ritualul Ambarvaliei nu avea o dată fixă. În cazul de față ritualul avea loc la sfârșitul lunii mai, pe data de 29, când preoții arvali organizau procesiuni de-a lungul holdelor, mulțumind pentru recolta ce începea să fie culeasă, în același timp implorând recolte bogate pentru grâul ce încă se cocea și noile fructe. În oraș erau sacrificate, apoi, trei animale (porc, berbec, taur), aducându-se un omagii zeitelor Ceres, Dea Dia, Tellus și Marte²⁶.

Evenimentele desfășurate cu ocazia Ambarvaliei sunt evocate de către Vergilius:

„*Întreaga tinerime de la țară
Să ne-o slăvească pe zeița Ceres.
În cinstea ei înmoaie mierea-n lapte
Și-n vin ușor. De trei ori pâinea nouă
S-o înconjoare jertfa cea bogată
Ș-un cor întreg și soți voioși să vină
Ca s-o petreacă-n chiote. S-o cheme
Cu strigăte pe Ceres în sălașe,
Iar când se pârguiește holda, nimeni
Să nu cuteze secera a-și sub pune
La spice, pân' ce, cununat pe tâmple
Cu frunzele stejarului pletite,
Nu s-o porni dezlănțuit în iureș,
Zicând un cântec întru slava zeei*”²⁷.

Se poate observa că, ceremoniile Ambarvaliei, dedicate zeiței culturilor cerealiere, implică participarea familiei, cu întreaga tinerime, fapt ce ne sugerează că adorarea lui Ceres aparținea cultului familial. Elementul esențial al purificării era înconjurul jertfei de trei ori, de către participanții la procesiune. Încununarea tâmplelor cu frunze de stejar reamintește că zeița Ceres a făcut posibilă înlocuirea ghindei cu grâul în hrana oamenilor.

Arnobius vorbește și el despre o Ambarvalie dedicată lui Ceres și Iupiter. Ritualul organizat urmărea aducerea ploii, atât de necesară într-un an secetos: „*Pentru ca ploaia lui Iupiter și Ceres, deoarece pe teren ar auzi și Dumnezeu lipsa apei la semințe, ceea ce face ca un taur să fie dat pentru a îndepărta mânia lui Ceres, ceea ce înseamnă cuvânt de mulțumire și pentru Iupiter, și printr-un un berbec tăiat, satisfacția a ceea ce a fost făcut, care încă odată a fost realizat cu pofta obscenă a unei fiice*”²⁸.

²³ Mommsen 1987, p. 105.

²⁴ Kernbach 1995, p. 612.

²⁵ Ovidiu, *Fastele*, IV, 630- 631.

²⁶ Vergilius, *Georgice* I, p. 150; Cato, *De Agricultura*, 141; Tibullus, *Elegii*, 2,1.

²⁷ Vergilius, *Georgice*, I, p. 146, 147.

²⁸ Arnobius, *Adversus Nationem*, V, 35, 3.

Tot lui Ceres îi erau închinată încă două sărbători, care aveau loc în luna august. Prima sărbătoare se desfășura pe 10 august, când, atât lui Ceres cât și lui Ops, li se aduceau sacrificii. A doua sărbătoare a lunii august închinată lui Consus și lui Ceres avea loc pe douăzeci și unu și se numea Consualia. Acum, femeile, după o abțință de nouă zile, îmbrăcate în alb, cu o coroană de spice, mergeau să-i ofere zeiței „trufandalele recoltei”. Întregul ceremonial se desfășura în afara satului, pe lanul de grâu unde a fost culeasă recolta. Abțința de nouă zile a femeilor măritate prelua „starea vestalică pe plan ritual”, pentru ca astfel să fie primită jertfa lor²⁹.

Juvenal satirizează epoca sa, când, în secolul al doilea p. Ch., virginitatea fetelor tinere nu mai era o virtute, autorul îndoindu-se de neprihănirea fetelor ce participau la aceste ritualuri:

„Și femeia care încă n-a iubit, poate-o găsești.
Vrednice sunt prea puține, brațele să și le-ntindă
Și-nchinându-se lui Ceres cingătoarea să-i cuprindă”³⁰.

Cingătoarea reprezenta castitatea, fiind purtată obligatoriu în zilele premergătoare sărbătorii.

Instaurarea stăpânirii romane la Dunărea de Jos a fost urmată de aducerea cultului lui Ceres și în regiunea respectivă. Lucrul ni se pare firesc, regiunile nou cucerite având potențial agrar, permițând practicarea unei agriculturi extensive și obținerea unor recolte îndestulătoare, capabile să asigure și hrana provinciei, dar și exportul către alte provincii ale Imperiului, care aveau un potențial agrar limitat. Multe inscripții din Scythia Minor atestă acest fenomen. Vom reda o inscripție grăitoare în acest sens:

„I(ovi) O(ptimo) M(aximo)
et Junoni
Cereri Frugif(erae)
Veturius Ter-
tius mag(ister) v[i]-
ci de suo posuit”.

„Lui Jupiter cel prea bun și mare
și Junonei
lui Ceres Frugifera
Veturius Tertius
magister al satului
A pus acest (altar) din surse proprii”³¹.

Epitetul de *Frugifera*, cu care apare Ceres înseamnă de fapt: *Roditoarea*. Sub acest epitet, Ceres mai apare în CIL, XI, 3197, în Nordul Italiei.

În provincia Dacia, într-o tablă votivă cu altorelief, descoperită la Ulpia Traiana Sarmizegetusa, sunt prezentați: Dis Pater, pe tron, Mercurius în stânga sa cu caduceul, iar la dreapta Ceres(Demeter) fără a fi pomenită și Proserpina. Iată inscripția:

„Dito Patri et Proserpi
nae sacr(um)

„Lui Dis Pater(Pluto) și
Proserpinei(Pesephona)
închinare

-

scena cu patru figuri divine –

C(aius) Val(erius) Zeno dec(urio) et
II vir col(oniae) v(otum) s(olvit)
l(ibens) m(erito)”.

Caius Valerius Zeno decurion și
duumvir al coloniei promisiunea făcută
a împlinit-o bucuros după merit”³².

²⁹ Vulcănescu 1987, p. 489.

³⁰ Juvenal, *Satire*, IV.

³¹ ISM, V, 56.

Un altar votiv de la Ampelum îi este închinat lui Ceres, noi putând dovedi existența cultului zeiței și în Provincia Dacia:

„Cereri Aug(ustae)
sacr(um)

[S]uriacus Aug(usti) N(ostri)
disp(ensator) aura(riarum) cum suis
5 dedica(nte) A(ulo) Senec(io)
Leontiano v(iro) e(gregio)
proc(uratore)
II non(as) Ian(uarius) Laeto II
et Ceriale co(n)s(ulibus)”.

„(Zeiței) Ceres Augusta
închinare

Suriacus(sclav) al Augustului Nostru
casier general al aurariilor (Daciei),
dedicant fiind Aulus Senecius
Leontianus vir egregius
procurator (al aurăriilor),
în a doua zi înainte de nonele lunii ianuarie,
anii consulilor Laetus a doua oară și
Cerialis”³³.

În altarul votiv de față, Ceres Augusta poate fi protectoarea casei imperiale, dacă avem în vedere faptul că, procuratorul dedicant nu poate avea ocupații agrare, de vreme ce funcția lui este subliniată în text. Este posibil ca acest cult să fie practicat de o soție a unui împărat, de aici și epitetul Augusta.

Inscripțiile exemplificate mai sus nu au alt scop, decât să scoată în relief, faptul că romanii au adus în Dacia aceste culte agrare. Celelalte analize, legate de originea donatorilor sau funcția ocupată, indică faptul că majoritatea dedicanților erau soldați, de multe ori cu origine italică, balcanică sau orientală.

Se observă faptul că, abordarea de față se ocupă doar de sărbătorea romană Cerealia, cu caracter agrar, ce era serbată de către romani în luna aprilie. Din păcate, izvoarele antice referitoare la obiceiurile romane ce aveau loc cu ocazia unor sărbători antice sunt puține și, de cele mai multe ori, găsim fragmente dispartate, autorii romani neavând intenția de a aprofunda subiectul. Un caz aparte îl constituie Ovidiu, care, în *Faste*, a realizat o analiză aprofundată a sărbătorilor romane.

Ceea ce am făcut în aceste rânduri a fost o scoatere din context, care a servit unui scop, acela de a scoate la iveală, din izvoarele literare antice, unele obiceiuri agrare, perpetuate apoi, în practicile tradiționale agrare românești.

Bibliografie – Izvoare

- Arnobius = Arnobius cel Bătrân, *Adversus Nationes*, în www. The Latin Library.
Cicero 1973 = Cicero M. T. *Opere Alese*, vol. I, Ediție îngrijită de G. Guțu, București, 1973.
Iuvenal 1967 = Persius. Iuvenal. Marțial, *Satire și Epigrame*, trad. Tudor Măinescu și Alexandru Hodoș, București, 1967
Ovidius 1975 = Ovidius P.N, *Fastele*, trad. Ion Florescu, Traian Costa, București, 1975
Plinius 2002 = Plinius M. *Naturalis Historia*, trad. Ioana Costa, Ștefania Fechedău, Iași, 2002.
Tacitus 1963 = Tacitus P. C. *Istorie*, trad. Lasca Nicolae, București, 1963.
Tibullus = Tibullus, *Elegii*, www. Lacus Curtius.
Vergilius 1997 = Vergilius P.M, *Bucolicele. Georgicele*, trad. Gh. I. Tohăneanu, Timișoara, 1997.

³² IDR, III / 2, 199, Sarmisegetusa.

³³ IDR, III / 3, 292, Ampelum.

Bibliografie modernă

- Berg 1969 = Berg I. *Dicționar de cuvinte, expresii, citate celebre*, ed. a II-a, Ed. Științifică, București.
- Bojincă 1832 = Bojincă Damaschin, *Anticele romanilor*, Partea I, Buda, 1832.
- Coman 1996 = Coman Mihai, *Bestiarul mitologic românesc*, Ed. Fundației Culturale Române, București, 1996.
- Daremberg = Daremberg Ch, *Dictionnaire des Antiquites greques et romaines*, Ed. Saglio, (J. A. Hild), Paris.
- Donahue 2003 = Donahue F. John, *Toward Typology of Roman Public Feasting* în „The American Journal of Philology”, vol. 124, No. 3, Special Issue: Roman Dining(Autumn, 2003) pp. 423-441, www.Jstor.org.
- Ghinoiu 1997 = Ghinoiu Ion, *Obiceiuri populare peste an. Dicționar*, Ed. F. C. R, București, 1997.
- Kernbach 1995 = Kernbach Victor, *Dicționar de mitologie generală*, Ed. Albatros, București, 1995
- Mommsen 1987 = Mommsen Teodor, *Istoria Romană*, vol. I, trad. Joachim Nicolaus, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1987.
- Pippidi, Russu 1980 = Pippidi D. M. Russu I. I. *IDR*, III / 2, Ed. Acad. R. S. R. București, 1980.
- Pippidi, Russu 1980 = Pippidi D. M. Russu I. I. *ISM*, V, Ed. Acad. R. S. R. București, 1980.
- Tohăneanu 1995 = Tohăneanu G. I., *Dicționar de imagini pierdute*, Ed. Amarcord, Timișoara, 1995.
- Tudor 1982 = Tudor D. *Enciclopedia Civilizației Romane*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982.
- Vulcănescu 1987 = Vulcănescu R. *Mitologie română*, Ed. Acad. R. S. R. București, 1987

FONTI LETTERARIE ANTICHE SU PRATICHE AGRICOLE ROMANE, CON LA FESTA CERIALIA.

(*Riassunto*)

In questo lavoro abbiamo perseguito agraria sorpresa rituali festa romana di cereali collegate, quali sono stati presentati dagli autori antichi. Considerando un argomento molto interessante, cercherò di delineare al di sotto, sulla base di materiale bibliografico (antiche fonti letterarie), alcuni riti romani per assicurarsi la fertilità e le pratiche legate alla dea Cerers.

Cerers era la dea del raccolto e del grano nella mitologia romana, deriva da una divinità antica italica, la dea greca Demetra e terreni. Più in particolare, l'adozione da parte della dea romana risale al 496 aC, durante il Postumo dittatore. R. Nel 493 dC, costruirono un tempio di Cerers.

Romani coccolarvi con Cerers flava Cerers nome, cioè "bionda Cerere", l'assegnazione di un epiteto colore, flava, inviando direttamente al grano "d'oro" matura in piena estate. Per capire meglio la personalità della dea, luogo privilegiato che occupa nel pantheon di divinità romane, dobbiamo prendere in considerazione il fatto che il suo nome è legato alla creazione verbo (creare) e il suo derivato, l'aumento (aumento). Divinità Dea Cereres si incarna nella crescita di cereali